

Alisher Navoiy ijtimoiy-siyosiy qarashlarida odil hukmdor va raiyat masalalari

Xo'shboqova Dilchehra

Termiz davlat pedagogika instituti Tarix fakulteti Milliy g'oya, ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiyning ijtimoiy siyosiy qarashlarida odil hukmdor va raiyat masalalari hamda xalq farovonligi yo'lida amalga oshirgan ishlari to'g'risida qisqacha so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: adolat, odil hukmdor, xalq, farovonlik, yurt osoyishtaligi

Butun o'zbek va boshqa turkiy xalqlarning shoiri, mutafakkiri va davlat arbobi Alisher Navoiy umrini turkiy til mavqecini ko'tarish, turkiy adabiyot imkoniyatlarini dunyoga tan oldirish, turkiy davlatchilik asoslarini mustahkamlash, jamiyatda haqiqat va adolat mezonlarini qaror topdirishga bag'ishlagan. Uning yozgan asarlari hayotiyli bilan ahamiyatlidir. Uning qaysi asarini olmaylik, unda insonning ma'naviy tarbiyasi, ijtimoiy adolat, hukmdorning yurtni qanday boshqarishi, xalq farovonligi va boshqa shunga o'xshash mavzularning nafaqat o'sha davrdagi, balki bugungi kunga ham tegishli bo'lgan masalarga doir qarashlari aks etgan. U o'zi yozgan asarlari bilan o'z ona tilini dunyoga tarannum etdi. Turkiy tilning boshqa tillardan kam emasligini isbotlab berdi. Islom Karimov o'zining "Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch" asarida Navoiyga shunday ta'rif beradi: "Olamda turkiy va forsiy so'zlovchi biron bir inson yo'qki, u Navoiyni bilmasa, Navoiyni sevmasa, Navoiyga sadoqat va etiqod bilan qaramasa"[1:30]. Darhaqiqat, Navoiy turkiy tildan tashqari Forsiy tilda ham benazir asarlar yaratdi. Forsiy tilda yozgan asarlarini "Devoni Foni"ga jamladi. Uning hayot yo'liga nazar tashlaydigan bo'lsak, faqatgina ijod bilan shug'ullanmaganligini ko'rishimiz mumkin.

Maktabdosh do'sti Husayn Bayqaro taxtni egallagandan so'ng, Navoiyning qarshiligiga qaramasdan, avval muhrdor so'ng esa, vazir lavozimiga tayinlaydi. SHundan boshlab, Navoiy siyosat va xalq hayotiga kirib keldi. Navoiyning odil hukmdor haqidagi qarashlari hayotiyli bilan hamon qadrlidir. U tuli asarlarida odil podshoh timsolini yaratdi va shunday podshoh siyosati tufayli vujudga kelgan kuchli davlatchilik g'oyalarini tafakkuri yordamida asarlariga singdirdi. Bunday asarlariga "Hayrat ul-abror", "Sadiy Iskandariy", "Farhod va Shirin" kabi dostonlarini keltirishimiz mumkin. "Hayrat ul-abror" dostonida ijtimoiy adolat masalalariga ko'proq yondoshgan bo'lsa, "Sadiy Iskandariy" dostonida shoh Iskandar timsolida podshoh qanday bo'lishi kerakligi, xalqni qay yo'l bilan boshqarish kerakligi haqidagi

fikrlari mujassamlashgan. Uning nazdida xalq go'yo qo'y uyuri, podshoh esa cho'pondir. Agar cho'pon hushyor bo'lmasa, qo'ylari och bo'rilarga yem bo'ladi. Navoiy bu fikri bilan hukmdor nafaqat xalqni adolat bilan boshqarmog'i, balki mamlakatda xalq bilan hukmdor o'rtasida vositachi bo'lgan amaldorlarni ham nazorat qilmolik kerakligini ham takidlagan. Navoiy hukmdor mamlakatni adolat bilan boshqarishi, qat'iyatli bo'lishi, siyosat yuritishi va hukm chiqarishda ehtirolarga berilmay, aql ovozigga quloq tutishi, zarur o'rinlarda kechirimli bo'lishi, hech qachon adovat saqlamasligi, har bir ishini kengash asosida qilishi, doimo el-yurt axvolidan bohabar bo'lishi, adolatli va muruvvatli bo'lishi kerak deb bilgan. U mamlakat obodligining sababini ma'naviy barkamol podshohning odil siyosati deb bilgan.

SHoir shohni oqayotgan daryoga, xalqni esa daryo atrofidagi anhorlarga o'xshatib, shunday fikr bildirgan: "Daryo suvidan ham shu kabi kayfiyat va hosiyat bo'ladi. U achchiq bo'lsa, bu achchiq uchun bu chuchuk-bu tiniq". Podshoh diyonatli, odil va oqil siyosatdon bo'lsa, atrofiga halol, taqvoli kishilarni yig'ib, raiyat farovonligi, yurt obodonchiligi uchun qayg'urishi, badnafs va fosiq kishilarning tazyiqidan himoya qilishi kerak.

Navoiyning fikricha " odil podshoh Haqdan xaloyiqqa rahmat erur". Bunday odam mamlakatda omonlik, tinchlik va osoyishtalik qaror topishiga sababchi bo'ladi. Navoiy umri davomida xalq bilan, uning dardi bilan yashadi. Vazir lavozimida ishlagan chog'larida ham faqat xalq tinchligi va osoyishtaligi uchun ko'plab ishlar qildi. O'z hisobidan ko'plab masjid, madrasa, honaqqoh, hammom, ko'prik va shu kabi imoratlarni qurdirdi. Adolat istab kelgan har bir kishining arzlarini iloji boricha o'rganib chiqib yechim topdi. Har doim Halq tomonida bo'ldi. Bu so'zimizning isboti sifatida Oybekning "Navoiy" romanida Navoiy tomonidan shunday jumla keltirilgan: "Haqiqat olomon tomonidadir. Haq so'zni aytgan og'izlarni qonatmoq emas, haqiqat tamalini qulatmoqqa ko'tarilgan qo'llarni kesmoq kerak"[4:84]. Navoiy har doim el-yurt manfaatini o'ylaganini shu jumladan ham anglashimiz mumkin. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Navoiy xalqining haqiqiy fidoiy farzandi. U qoldirgan adabiy meros bugungi kun avlodlari uchun yo'riqnomadir. Mustaqillikka erishganimizdan so'ng Navoiy asarlarini o'rganish, ularni keng ommaga yetkazishga katta etibor berildi. Navoiy xalqimizning badiiy madaniyati tarixida butun bir davrni tashkil etadigan, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyondasi, shu bilan birgalikda turkiy tilni o'z asarlari bilan dunyoga tarannum etgan o'lmas so'z san'atkoridir. Biz shunday buyuk ajdodlarning avlodi ekanligimizdan faxrlanamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.Karimo “Yuksak ma'naviyat-yenglimas kuch”. Ma'naviyat nashriyoti 2008-yil.
2. A.Navoiy “Hayrat ul-abror”. Toshkent G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti 1989-yil.
3. Z.G‘afurov “O‘zbekistonda siyosiy va madaniy-marifiy ta'limlari taraqqiyoti” 2001-yil
4. Oybek “Navoiy” “Toshkent” “SHarq” nashriyot matbaa Aksiyadorlik jamiyati bosh tahririyati 2004-yil.
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/vybornyy-yavlenie-i-problema-sovershenstvovaniya-elektrokultury-naseleniya>

